

Oponentský posudek na práci Adély Reitermanové “Přistěhovalec v kontextu české společnosti”, FHS UK, 2006;

Adéla Reitermanová vypracovala práci, ve které sleduje kontexty, v nichž se v české společnosti vyskytuje slovo “přistěhovalec”. Jako hlavní otázky si autorka položila zejména to, zda pojem “přistěhovalec” má vedle normativního také i nenormativní významy, a také to, zda a čím se liší obsah pojmu “přistěhovalec” dle kontextů, ve kterých se tento pojem může vyskytovat. Autorka sleduje způsoby používání pojmu “přistěhovalec” zejména v kontextech sociálních věd, v jeho historickém vývoji, v kontextu českého práva a také zkoumá, jak si pojmu “přistěhovalec” vnímá většinová česká společnost. Práce je poctivě vypracována a je založená na rozsáhlém pramenném materiálu. Přes uvedené klady mám k předložené práci řadu formálních a obsahových připomínek.

Z hlediska formálního kvalitu práci ovlivnilo to, že na řadě míst je studie málo přehledná. Autorka např. uvádí shrnutí skoro po každé jednotlivé podkapitole. U několika případů to lze považovat za oprávněné (zdůraznění podstatného, čeho si jinak těžko všimnout za návalem předkládaných faktů), ale neustálé opakování po celé práci spíše oslabuje její přehlednost.

Za obsahové nedostatky považuji následující. V úvodu bakalářské práce chybí zmínka o metodě (metodách), pomocí které chce autorka uskutečnit svůj výzkum. Autorka v rámci své práce pracuje s prameny různé povahy které se vztahují k různým kontextům (tj. dějiny práva, sociální vědy, postoj současné české společnosti atd.), ale ani v úvodech jednotlivých kapitol autorka nespécifikuje metodu, pomocí které uskutečňuje svou analýsu.

Dále – jedná se spíše o připomínku, než o nedostatek – bylo by vhodné se zmínit o tom (str. 17), že ruská menšina v Československu byla literárně činná. Jako pramen pro studium této menšiny je vhodné uvést i emigrantské periodiky, které na území Československa vycházely (např. viz. Sergej Maslov, pražské nakladatelství Krestjanskaja Rossija a další). Také – spíše jako otevřená otázka – nepřicházeli do poválečného Československa i Rusini, z podkarpatské Rusi, když ano, pak kde se usazovali, v jakých oborech převážně pracovali atd. (str. 23-24). Když autorka píše o přítomnosti sovětských vojsk na území Československa (str. 30), uvádí, že tato skupina byla Čechy vnímána pouze jako dočasně žijící na území státu, a že po roce 1993 všichni sovětské (ruští) vojáci zemi opustili. Z osobní zkušenosti však vím, že mnohé důstojnické rodiny původem ze Sovětského svazu se v republice usadily natrvalo, většinou cestou uzavření sňatku se statním příslušníkem Československa. S takovými případy jsem se setkal zejména v okolí Milovic (bývalý vojenský výcvikový prostor). Pozoruhodné také je (zase je to míněno spíše jako poznámka, nikoli jako poukaz na nedostatek), že po roce 1989 do Milovic přicházeli volynští Češi, kteří spíše, než s Čechy navazovali těsné kontakty s rodinami ruského a ukrajinského původu, kteří zůstali v Čechách i po odchodu sovětských vojsk. Toto téma ale by zasloužila samostatného výzkumu, tady pouze poukazují na to, že Rusové v předlistopadovém Československu nebyli ve všech kontextech české společnosti vnímáni jako “dočasní návštěvníci”, ani sami neholdali považovat Československo za přechodný domov, nýbrž holdali se v republice usadit natrvalo (což se mnohým z nich podařilo).

Když autorka píše o identitě (str. 44), uvádí, že je to něco, co není “věci o sobě”. Tento postřeh je naprosto oprávněn a toto chápání identity je správně zvoleno pro účely autorčina výzkumu. Nicméně by bylo vhodné zdůraznit, že chápání (etnické) identity je vždy záležitostí konkrétního kontextu; tj. na (etnickou) identitu v určitém kontextu může být nahlíženo i jako na “věc o sobě” – srov. např. osvícenský kontext (národ jako věc osobní volby) a kontext romantismu (národ jako záležitost národního ducha) – tj. chápání národa u Comta a u Herdera. Dle mého osobního názoru je v kontextu české společnosti více zažito chápání

etnické identity jakožto věci o sobě. Podobná poznámka – i ke str. 47, kdy autorka píše o tom, jak je lidské myšlení závislé na kategoriích, v nichž člověk uvažuje. Pouze doporučuji si přečíst studii E. Cassirera, který tvrdí, že základem kultury jsou symboly.

Ke stránkám 61-69, kde autorka mezi jiným zkoumá mediální obrazy přistěhovalců v českých médiích. Je nutno zdůraznit, že obraz (nebo spíše obrazy) – není statickým, nýbrž dynamickým, jeho vývoj je závislý na konkrétních proměnách v rámci společnosti a může být využíván pro politické účely. Příklad: před zavedením visového vztahu s Ruskem česká média v průběhu několika měsíců podporovala obraz východního přistěhovalce – kriminálníka. O propojení mezi obrazem a politikou – viz. např. M. Foucault a M. Havelka.

Ke stránce 72 – dle ústavy ČR je národnost věcí osobní volby, tady nikoli “věci o sobě”. Ke stránce 76 – z výkladu se může zdát, že udělování trvalého pobytu a občanství ČR cizincům je vždy vázáno pouze na humanitní důvody. Ve skutečnosti i občanství, i trvalý pobyt mohou být uděleny i cizím sportovcům a vědcům, kteří chtějí žít a pracovat v republice. Také – stránky 76-77 – pro udělení trvalého pobytu je běžně vyžadován desetiletí pobyt na území republiky (s dlouhodobým visem), pro udělení občanství – pět let trvalého pobytu (tj. 10+5 let). Je to sice zákonem stanovená možnost, ale určuje tak dlouhou perspektivu, že lze oprávněně pochybovat o tom, že každý přistěhovalce má zákonem stanovenou možnost získat si trvalý pobyt. Ve mnohých případech se může jednat spíše o tzv. “zamítnutí odkladem”.

Nakonec – k poslední části bakalářského výzkumu. V úvodu bylo deklarováno, že práce se má zabývat sledováním obsahu pojmu “přistěhovalce” v kontextu české společnosti. Autorka pečlivě vypracovala pohledy na přistěhovalce, které se objevují v soc. vědách, v české legislativě atd. Na konec ale uvedla, že poukáže, jaký je vztah k přistěhovalcům v současné české společnosti. Tady (79-81 a dále) autorka se rozhodla pro dotazování skupiny 48 studentů, kterým kladla otevřené a uzavřené otázky. Nemám námitky ke kladeným otázkám, ani ke způsobům, jimiž byly získané odpovědi vyhodnoceny. Nesouhlasím se však s tím, že názory 48 pražských studentů mohou být reprezentativní tam, kde nás zajímá názor (celé!) české společnosti. Názory pražských studentů na otázku přistěhovalectví jsou samozřejmě zajímavé, ale z mého hlediska nemohou stačit k odpovědi na otázku, jak je přistěhovalce vnímán (současnou) českou společností.

S ohledem na uvedené poznámky a připomínky doporučuji práci Adély Reitermanové k obhajobě, přičemž navrhuji hodnotit tuto práci jako velmi dobrou, tj. bodově kolem 35-36 bodů.

Dimitrij Dospíšil;